

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมเป็นบรรทัดฐานสำคัญของมนุษยชาติ ในส่วนต่าง ๆ ของโลกที่รู้จัก และรับใช้สังคมทั่วไป เรียกว่าวรรณกรรมสากล รองลงมาเป็นวรรณกรรมระดับภูมิภาค มีหน่วยงานที่ตรวจสอบและให้รางวัลที่สำคัญ คือมูลนิธิซีไรท์ที่ตรวจสอบให้รางวัลวรรณกรรมในระดับภูมิภาค ส่วนวรรณกรรมระดับชาติที่รับใช้สังคมในระดับประเทศไทยก็มีมูลนิธิให้รางวัล เช่น มูลนิธิสุภาวเทวกุล มูลนิธิยุวพัฒน์ เป็นต้น ที่มีส่วนสำคัญรองลงมาอีกคือ วรรณกรรมท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาควรรณกรรมและสังคมมีความสัมพันธ์กัน วรรณกรรมเป็นผลผลิตทางปัญญาของนักปราชญ์ผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ได้คิดสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการของตนหรือสังคมของตน ทั้งทางด้านความบันเทิงใจ และสาระความรู้อื่น ๆ ซึ่งบันทึกไว้เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่ วรรณกรรมประเภทนิทาน คำานาน คำสอน ที่นักปราชญ์ได้บันทึกไว้เพื่อใช้เป็นต้นบทในการขับ การอ่าน หรือใช้เป็นต้นบทการแสดงพื้นบ้าน โดยบันทึกด้วยภาษาถิ่น อักษรถิ่น และรูปแบบฉันทลักษณ์ที่เป็นที่นิยมในท้องถิ่นนั้น (ชวัช ปุณโณทก. 2543 : 1)

ในภาคอีสานเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีวรรณกรรมท้องถิ่นที่เจริญรุ่งเรืองในหมู่บ้าน เป็นวรรณกรรมที่เกิดจากชาวท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาใช้อ่าน ฟัง มีรูปแบบเป็นไปตามความนิยมของท้องถิ่น ดังนั้นรูปแบบของวรรณกรรมจึงมีรูปแบบเฉพาะตัว กล่าวคือ ตอบสนองความเชื่อของสังคมท้องถิ่นอีสานและเป็นการสะท้อนสังคมอีสาน รวมไปถึงคตินิยม ความเชื่อ ภาษา สำนวน ไวยาหารและสาระที่เป็นประโยชน์ต่อจิตใจอีกด้วย ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานจึงมีรูปแบบเนื้อหา ภาษา สำนวน ไวยาหาร คุณค่า ความเชื่อ และอุดมการณ์ของสังคมไทยเฉพาะของชาวท้องถิ่นอีสาน (ชวัช ปุณโณทก. 2537 : 58) วรรณกรรมอีสานหลายเรื่องได้สะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานออกมาอย่างชัดเจน เช่น ฮีตสิบสองคองสิบสี่ วรรณกรรมสู่ขวัญ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมสวด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่ประชาชนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด อันเป็นกฎเกณฑ์ของสังคมอีสานเป็นอย่างดี (ชุมพร สมจิตศรีปัญญา. 2541 : 1) วรรณกรรมอีสานจึงเจริญรุ่งเรืองใน

กลุ่มชาวบ้าน ผู้มีบทบาทเผยแพร่วรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นสถาบันวัดและพระสงฆ์ ทำให้วรรณกรรมเป็นที่รู้จักและนำไปใช้อย่างแพร่หลาย (สุภณ สมจิตศรีปัญญา, 2551 : 2) ต่อมา มีนักปราชญ์นิพนธ์จำนวนมากในท้องถิ่นได้ประพันธ์วรรณกรรมอีสานขึ้น โดยยึดหลักกรรมในพระไตรปิฎก และคำอธิบายต่าง ๆ ผนวกเข้ากับภาษา และความเชื่อเดิมในท้องถิ่น เป็นคัมภีร์ให้พระสงฆ์ได้นำไปใช้ในการเทศนาเผยแผ่ธรรมะ ให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นประทีปนำทางชีวิต (ยศ สันตสมบัติ, 2537 : 199) ความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพลแทรกซึมเข้าสู่ทุกปริมณฑลของสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ชีวิตมนุษย์ เมื่อเกิดศรัทธาแล้วก็จะร่วมประกอบพิธีกรรม ทำบุญ สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา สามารถเลือกรับสิ่งดีงามไปปฏิบัติเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับตัวเอง (ประเวศ วะสี, 2522 : 20) แล้วนำไปผสมผสานภูมิปัญญาเก่าและใหม่ให้สามารถแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต ให้ก้าวไปพร้อมกับโลกปัจจุบัน รู้เท่าทันการดำเนินชีวิตได้โดยสวัสดิ์ เมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ชาวบ้านฟัง อันเป็นการพัฒนาภายในคือพัฒนาจิตใจ และเป็นหลักสำคัญพื้นฐานในการพัฒนาต่อไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540 : 4, 141) การพัฒนาวัตถุต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจ ฝึกชาวบ้านปฏิบัติกัมมัฏฐาน เพื่อให้สงบเสริมด้วยเทศนาให้ชาวบ้านจะเกิดศรัทธาร่วมสมทบทุนสร้างถาวรวัตถุให้คงอยู่ในพุทธศาสนา (เสรี พงศ์พิศ, 2536 : 90, 308 – 309)

การโน้มน้าวประชาชนให้เกิดศรัทธาในการทำบุญ และการก่อสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา เช่น พระธาตุเจดีย์ พระอุโบสถ กุฏิ พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ เป็นต้น พระสงฆ์และบุคคลสำคัญในชุมชนก็จะวางแผนปลุกศรัทธาแก่ประชาชน โดยใช้แนวคิดหลักจากวรรณกรรมสอง กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาร่วมก่อสร้าง เมื่อก่อสร้างเสร็จก็จัดพิธีสมโภช หรือฉลองผลงาน พระภิกษุก็จะนำวรรณกรรมสองมาเทศน์เสนอให้เห็นว่าการกระทำต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา จะได้านิสงส์แก่ผู้กระทำทั้งชาตินี้และชาติหน้า เป็นสง่าราศีแก่วงศ์ตระกูล (สุภณ สมจิตศรีปัญญา, 2551 : 3) ในการประพันธ์วรรณกรรมสอง ได้รับแนวคิดในการประพันธ์มาจากพระไตรปิฎกโดยใช้เพิ่มสาระจากวิถีวัฒนธรรมชุมชนมาสร้างเป็นกรอบในการประพันธ์ ดังนั้น จึงทำให้วรรณกรรมสองปรากฏเนื้อหาทั้งที่เป็นสาระจากพระไตรปิฎกและสาระจากวิถีวัฒนธรรมชุมชนของผู้ประพันธ์ผสมผสานกัน (ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ, 2551 : 53 - 54)

จากความสำคัญของวรรณกรรมสองที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน ดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้ปริวรรตสองหอแจก (ศาลาการเปรียญ) พบว่า มีเนื้อหาสี่เรื่องราว

ตอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนว่า การทำบุญในพระพุทธศาสนา จะได้รับผลตอบแทนทั้งชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งเป็นผลทำให้ชาวอิสานมีความศรัทธาร่วมกัน ในการสร้างศาลาการเปรียญ ให้เป็นสง่าราศีแก่ชุมชน นอกจากนั้นวรรณกรรมสลองยังมีกลวิธีการนำเสนอวรรณกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะ คือมีการยกบาลีขึ้นก่อน แล้วแปลเป็นภาษาถิ่นอิสาน และมีโวหารพรรณนาเนื้อหาให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธา เพื่อหวังผลอานิสงส์ที่จะได้รับ ดังตัวอย่าง

“โยโกจิ ปุคฺคโล อ้นว่าบุคฺคลผู้ใดผู้หนึ่ง คือว่า ท้าวพระยามหา
กษัตริย์เป็นต้น สทุรชายสเปนเนน อ้นประกอบด้วยใจใสศรัทธา กโรติ
วา ได้สร้างแปลงด้วยตนกัตี กาโรเปติวา ได้จ้างผู้อื่นสร้างแปลงกัตี นิ
สีวานหิ เพื่อให้เป็นที่นั่ง ที่นอน ตุสสา พุทฺธสุสา แห่งพระพุทธเจ้า
แลสังฆเจ้าดั่งนั้น โส ปุคฺคโล อ้นว่าบุคฺคลผู้นั้น ลภิตวา ก็จักได้
อนิสฺงสา ยังอนิสฺงสาผลา ติสฺงคปานิ ประมาณว่าได้ 3 กัปปิแล โส
ปุคฺคโล อ้นว่าบุคฺคลผู้นั้น จตุโต คันตายจาก มนุสฺสา เมืองคนแล้ว
นิพฺพนฺติ ก็ได้เมื่อเกิด เทวโลก ในสวรรคฺเทวโลก ภูมฺญตฺวา ก็ได้
เสวย ทิฏฺฐสมฺปตฺติ ยังสมบัตติพฺยในชั้นฟ้าทั้ง 6 ก็มีแล จตุโต คันว่า
ตายจาก สวรรคฺเทวโลกแล้ว นิพฺพนฺติ ก็ได้มาเกิด มนุสฺสาโลก ใน
เมืองมฺนุสฺสาโลกเมืองคน จกฺกวตฺตติราชา จักได้เป็นพระยาจักรวติราชา
อ้นเป็นอาชแก่คนทั้งหลาย จตฺทิสปฺลฺล ในทิสทั้ง 4 แล ประกอบไป
ด้วย จตฺรลอันหนึ่ง เสนา 4 จำพวก คือว่า เสนาเจ้าช้าง เสนาเจ้าม้า
เสนาเจ้ารถ และเสนาทางดินนั้นแล”

สลองหอแจก (ศาลาการเปรียญ). (1/3/1)

ข้อความดังกล่าวแสดงว่า “บุคคลผู้สร้างศาลาการเปรียญเอง หรือจ้างช่างให้สร้าง
ศาลาการเปรียญ จะได้รับอานิสงส์ไปเกิดในสววรรคฺเทวโลก 3 กัปปิ มีสมบัตติพฺยมากมาย
และเมื่อลงมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะได้เป็นพระยาจักรวติราชา บริบูรณ์ไปด้วยเสนา 4 จำพวก
ได้แก่ เสนาช้าง เสนาม้า เสนารถ และเสนารับใช้”

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ลักษณะของการประพันธ์วรรณกรรมสลองที่
ขึ้นต้นด้วย จุณณียบพ โดยการยกภาษาบาลีขึ้นก่อน แล้วอธิบายเป็นภาษาถิ่นอิสาน นับว่า
เป็นภูมิปัญญาที่ใช้กลวิธีในการประพันธ์วรรณกรรมให้เป็นภาษาที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์
ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อและศรัทธาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การสร้างศาลาการเปรียญให้

ยิ่งใหญ่ สวยงาม และเป็นสง่าราศีแก่ชุมชน เป็นต้น วรรณกรรมสองจึงเป็นวรรณกรรมที่เปี่ยมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างคุณค่าให้กับบุคคลและชุมชนที่พบเห็นได้ทุกวัดทุกชุมชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดเจริญผลหนองโน เป็นวัดที่มีอายุมากกว่าร้อยปี ในอดีตเคยเป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติ ให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน ทำให้มีคัมภีร์โบราณที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากมาย และอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และที่สำคัญยังมีวรรณกรรมสองที่เป็นแกนหลักสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง นอกจากนี้วิถีการปฏิบัติของชาวบ้านยังมีความสอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณกรรมสองอีกด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างถาวรวัตถุสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ และพระพุทธรูป ที่ยิ่งใหญ่และสวยงาม ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมสอง

คุณค่าของวรรณกรรมสองดังที่กล่าวมา ก่อให้เกิดนามธรรม คือความเชื่อศรัทธาของชาวบ้านหนองโน ปรากฏเป็นนามธรรมคือการปฏิบัติ ร่วมแรง ร่วมใจ สร้างถาวรวัตถุในวัดเจริญผลหนองโนให้ยิ่งใหญ่ สวยงาม อันเป็นวิถีปฏิบัติของชาวบ้านหนองโนมาจนปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงใคร่รู้ว่าวรรณกรรมสองมีกลวิธีในการปลุกศรัทธาชาวบ้านให้มีความเชื่อศรัทธาอย่างไร จนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดมีประเพณีวัฒนธรรมในการสร้างถาวรวัตถุไว้ในพุทธศาสนาให้ยิ่งใหญ่ สวยงาม ที่ชาวบ้านหนองโนได้ปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ จึงสนใจศึกษาวรรณกรรมสองที่เป็นแกนหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สลองหอแจก (ศาลาการเปรียญ) สลองกุฏิ สลองพระพุทธรูป สลองหนังสือ สลองสิม (อุโบสถ) สลองสหทาน และ สลองธรรมาสน์ ที่ปรากฏในวัดเจริญผลหนองโน

คำถามการวิจัย

1. วรรณกรรมสอง มีกลวิธีการนำเสนออย่างไร
2. วรรณกรรมสอง มีศาสนาและความเชื่ออย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอวรรณกรรมสอง
2. เพื่อศึกษาศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมสอง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอ ศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมสอง ที่รวบรวมจากวัดเจริญผลหนองโน บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1. สดองหอแจก (ศาลาการเปรียญ)	จำนวน 1 ผูก 3 ลาน
2. สดองกุฎี	จำนวน 1 ผูก 5 ลาน
3. สดองพระพุทธรูป	จำนวน 1 ผูก 6 ลาน
4. สดองหนังสือ	จำนวน 1 ผูก 6 ลาน
5. สดองลิม (อุโบสถ)	จำนวน 1 ผูก 11 ลาน
6. สดองสหพพาน	จำนวน 1 ผูก 3 ลาน
7. สดองธรรมาสน์	จำนวน 1 ผูก 6 ลาน

ระยะเวลาในการวิจัย

ในการศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอ ศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมสอง กำหนดระยะเวลาการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ถึง วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 เป็นช่วงที่ชาวบ้านหนองโนได้สร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่เสร็จสิ้น และกำหนดจัดงานเฉลิมฉลอง

ข้อตกลงเบื้องต้น

ตัวเลขข้อมูลในเครื่องหมายขลิตที่ขกมาอ้างในการวิจัยนี้ คือ เลขลำดับผูก/เลขลำดับลาน/เลขลำดับหน้าของใบลาน เช่น ตัวเลขข้อมูลคือ (3/16/1) หมายถึง ผูกที่ 3 ใบลานที่ 16 หน้าลานที่ 1 หรือ (1/9/2-1/10/1) หมายถึง ผูกที่ 1 ใบลานที่ 9 หน้าลานที่ 2 ถึงผูกที่ 1 ใบลานที่ 10 หน้าลานที่ 1 (สมัย วรรณอุคร. 2545 : 10-11)

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วรรณกรรมสอง หมายถึง หนังสือผูกใบลาน จารด้วยอักษรธรรมอีสาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงอานิสงส์การสร้างบุญกุศลตามความเชื่อในพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึง สดอง

หอแจก (ศาลาการเปรียญ) สดองกุฎิ สดองพระพุทธรูป สดองหนังสือ สดองสิม (อุโบสถ) สดองสัพพทาน และสดองธรรมาสน์

2. ปรีววรรต หมายถึง การถ่ายทอดตัวอักษรธรรม ที่จารในใบลาน ให้เป็นอักษรไทยในปัจจุบัน

3. กลวิธีการนำเสนอ หมายถึง วิธีการนำเสนอเนื้อหาวรรณกรรมสดอง ผ่านโครงสร้างการนำเสนอและกลวิธีทางภาษา ที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังวรรณกรรมสดอง เกิดความศรัทธาปฏิบัติตาม และให้เป็นที่ไปเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา ได้แก่ สดองหอแจก (ศาลาการเปรียญ) สดองกุฎิ สดองพระพุทธรูป สดองหนังสือ สดองสิม (อุโบสถ) สดองสัพพทาน และสดองธรรมาสน์

4. หนังสือผูกใบลาน หมายถึง ใบลานที่จารเรื่องราววรรณกรรมสดอง แล้วนำมาเจาะรูร้อยเรียงกัน ตามลำดับเนื้อหา เมื่อจบเรื่องแล้วก็ร้อยด้วยสายสนองมัดรวมกันเป็นผูก

5. ภูมิปัญญา หมายถึง ภาษาที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมสดอง ต้องการให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความคล้อยตาม เชื่อถือ ศรัทธา และปฏิบัติตามวรรณกรรมสดอง ที่ปรากฏมาจนปัจจุบัน

6. ศาสนา หมายถึง องค์ประกอบของศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมสดอง ได้แก่ ศาสดา คัมภีร์ (คำสอนและหลักปฏิบัติ) ศาสนสถาน นักบวช สัญลักษณ์ ศาสนิกชน และศาสนพิธี

7. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือสิ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ปรากฏในวรรณกรรมสดอง ได้แก่ เชื่อเกี่ยวกับการเกิด การมีสติปัญญา การมีบุคลิกลักษณะงดงาม การมีสมบัติ ยศศักดิ์ บริวาร การได้รับผลของกรรมชั่ว การได้เป็นเทวดา และการพบกับสุขในนิพพาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้วรรณกรรมสดองที่ปรีววรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน จำนวน 7 เรื่อง
2. ทราบกลวิธีการนำเสนอและภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมสดอง
3. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมอีสานอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม